

**УЛС ТӨРИЙН НАМУУДЫН БҮТЭЦ, ГИШҮҮНЧЛЭЛ, САНХҮҮЖИЛТИЙН ТАЛААРХИ
ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ***/Харьцуулсан судалгаа/*

*П. Амаржаргал, Б. Буяндэлгэр, Ц. Товуусүрэн,
Б. Хатантуул*

УИХ-ын Тамгын Газрын Судалгааны төвийн судлаачдын баг Улсын Их Хурлын гишүүн Ш.Сайхансамбуугийн захиалгаар ОХУ, Голланд, Швед, ХБНГУ, Япон зэрэг орны улс төрийн намын бүтэц, гишүүнчлэл, санхүүжилтийн эрх зүйн зохицуулалтын талаархи харьцуулсан судалгааг хийж гүйцэтгэв.

Судалгааны зорилго нь судалгаанд хамрагдсан орнуудын Үндсэн хууль, улс төрийн намын тухай хууль, зарим намын дүрэм зэргийг нэг бүрчлэн судлаж, тухайн орнуудад улс төрийн намын бүтэц, гишүүнчлэл, санхүүжилтийн асуудлыг хэрхэн зохицуулсныг харьцуулж, нийтлэг чиг хандлагыг захиалагчид мэдээлэх явдал юм.

Судалгааны нэгдсэн дүгнэлт

Судалгаанд хамрагдсан орнууд болон бусад орнуудын улс төрийн намын тухай хууль тогтоомжоос харахад барууны ихэнх орнууд гишүүнчлэлгүй, эсвэл сул гишүүнчлэлтэй, зарим оронд зөвхөн дэмжигчид байдаг байна. Тиймээс тэнд гишүүнчлэлийг гол болгодоггүй, сонгуульд санал өгсөн дэмжигчдийнх нь тоогоор эрх барих хүчнийг тодорхойлдог. Энэ нь ард түмний эв нэгдэл бат бэх байх сайн талтай.

Судалгаанаас үзэхэд улс төрийн намын санхүүжилтийн дараах үндсэн 5 эх үүсвэр байна. Үүнд:

- Гишүүний элсэлтийн татвар болон гишүүний татвар
- Хуулиар зөвшөөрөгдсөн аж ахуйн үйл ажиллагаа
- Институционал хандив (ҮЭ-ээс гэх мэт)
- Төрөөс үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэг
- Хувийн хандив, санхүүжилт

Үүний эхний хоёрыг нь намын өөрийн санхүүжилт гэж үзэх бөгөөд гишүүний татвар, хандив ба институционал хандивыг намын уламжлалт санхүүжилт гэж үздэг. Хөгжлийн явцад санхүүжилтийн дээрх эх үүсвэрүүдийн заримынх нь үүрэг багасч, зарим нь нэмэгдэж байна. Тухайлбал, уламжлалт санхүүжилтийн хэмжээ улам бүр багасах буюу алга болж байна. Нэг талаас улс төрийн намуудад шаардагдах санхүүжилтийн хэмжээ маш ихээр нэмэгдэж байхад гишүүдийн хандив, татвар намын санхүүжилтэнд бараг нөлөөгүй болж байна. Мөн хатуу гишүүнчлэлгүй намуудын тоо нэмэгдэж байгаа нь ч нөлөөлж байна. Засгийн газрын бодлогод намуудаар дамжуулан нөлөөлөх зорилготойгоор нөлөөлийн томоохон субъектуудын зүгээс хийгддэг байсан институционал хандивууд мөн багасч байна.

Үйлдвэрчний эвлэлүүдийн зүгээс зүүний чиглэлийн намуудыг, бизнес эрхлэгчдийн зүгээс барууны чиглэлийн намуудыг тус тус санхүүгийн талаар дэмжиж ирсэн уламжлал бий. Санхүүгийн энэ уламжлалт эх үүсвэр бараг үгүй болоод байна. Гэхдээ Швед зэрэг зарим оронд ямар нэг хэмжээгээр байсаар байна. Хэдийгээр намуудын үйл ажиллагааны зардал улам бүр өссөөр байгаа боловч уламжлалт санхүүжилтийн дээрх хоёр хэлбэр ийнхүү үндсэндээ байхгүй болж байгаа нь намуудын санхүүг сулруулаагүй. Масштабын хувьд уламжлалт санхүүжилтээс үлэмж давуу санхүүгийн эх үүсвэрүүд гарч ирсэн. Энэ нь төрийн ба хувийн санхүүжилт юм.

Улс төрийн намуудыг улсын төсвөөс санхүүжүүлэх нь мөн нилээд сөрөг талуудыг авчирдаг байна. Жишээлбэл, Германд намуудын аппарат хэт олшрох, хүнд суртал газар авах, намууд хэт үнэтэй сонгуулийн кампани явуулах, төсвөөс аль болох их хөрөнгө олж авах эрмэлзэл бий болох зэрэг сөрөг талууд ихээр илрэх болсон тул намуудад нийтэд нь улсын төсвөөс өгөх мөнгөний дээд заагийг хуульчилан тогтоожээ.

Улс төрийн намуудын санхүүжилтийн улам бүр өсөн нэмэгдэж буй нэг томоохон эх үүсвэр нь хандивлагчид болж байна. Төрийн санхүүжилт намуудын үйл ажиллагааны зардлын өсөн нэмэгдэх хэмжээ, хурдыг хангахгүй тул хувь хүмүүс ба хуулийн этгээдүүдийн хандив намуудын үйл ажиллагаанд чухал үүрэгтэй болж байна. Иймээс авилга, ашиг сонирхлын зөрчлөөс сэргийлэх зорилгоор хуулиар хандивын дээд хэмжээг заан, гадаадын улсууд, иргэдээс болон эх үүсвэр нь тодорхойгүй хандив авахыг хориглож, томоохон хэмжээний хандив авсан тохиолдолд тайлагнах тусгай хэлбэрийг тогтоодог байна. Олон орнууд мөн төрийн байгууллагууд, төрийн өмчит аж ахуйн нэгжийн зүгээс намд хандив өгөхийг хориглосон байдаг.

Намуудын аж ахуйн үйл ажиллагаанаас олох орлого нь:

- Намын аж ахуйн үйл ажиллагааны орлого
- Өөрийн өмчинд байгаа хөдлөх ба үл хөдлөх хөрөнгийг түрээслэх, зарцуулах
- Сурталчилгааны үйл ажиллагаанаас олох орлого зэргээс бүрдэж байна.

Жишгээс үзэхэд олон улсуудад намын орлого олох дээрх үйл ажиллагааг татвараас чөлөөлөх буюу хөнгөлөдөг боловч намуудын дүрмийн зорилгод нь хамааралгүй аливаа төрлийн бизнесийн боломжуудыг нь хязгаарладаг. Нэлээд орны хуулиар нам аливаа хөндлөнгийн оролцоогүй үйлдвэр, аж ахуйн нэгж байгуулж болох боловч бусад аж ахуйн байгууллагад хувь эзэмшиж болохгүй. Ер нь улс бүрийн хувьд намууд өөрийн мэдлийн үл хөдлөх хөрөнгийг түрээслэн ашиг олж болох эсэх талаар янз бүрээр тусгасан байна. Зарим улсад үүнийг хориглосон байхад зарим нь зөвшөөрдөг байна.

ОРОСЫН ХОЛБООНЫ УЛС

ОХУ-ын “Улс төрийн намын тухай хууль” 2001 онд батлагдсан. 2002-2010 онд жил бүр нэмэлт өөрчлөлт орж байсан. ОХУ-д улс төрийн намуудыг тус улсын Хууль зүйн яам бүртгэдэг. Улсын бүртгэлд бүртгэлтэй 7 намтай. Үүнд:

1. “Единая Россия” \“Нэгдмэл Орос” нам\
2. “Коммунистическая партия Российской Федерации” \ОХУ-ын Коммунист нам\
3. “Либерально-демократическая партия России” \Оросын либерал-ардчилсан нам\
4. “Патриоты России” \“Оросын эх орончид” нам\
5. “Партия “Яблоко” \“Яблоко” нам\
6. “Справедливая Россия” \“Шудрага Орос орон” нам\
7. “Правое дело” \“Зөв үйлс” нам\

Үүнээс Төрийн Думд дараах 4 нам суудалтай:

1. “Нэгдмэл Орос” нам
2. ОХУ-ын Коммунист нам
3. Оросын либерал-ардчилсан нам
4. “Шудрага Орос орон” нам

Нэг. ГИШҮҮНЧЛЭЛ

Улс төрийн нам нь 45 мянгаас доошгүй гишүүнтэй, ОХУ-ын нийт субъектын талаас илүүд нь салбартай, салбар тус бүр нь 450-аас доошгүй гишүүнтэй байна. Нутаг дэвсгэрийн бусад нэгжүүд дэх салбар нь 200-аас доошгүй гишүүнтэй байна. Нам нэг ижил мэргэжлийн хүмүүсээс бүрдэж болохгүй. ОХУ-ын Ерөнхийлөгч нь бүрэн эрхийнхээ хугацаанд намын гишүүнээс түдгэлзэж болно. **ОХУ-ын “Улс төрийн намын тухай хууль”-ийн 3 дугаар зүйлийн 2, 4 дүгээр заалт**

18 насанд хүрсэн ОХУ-ын иргэн улс төрийн намын гишүүн байж болно. Гадаадын харъяат болон харъяалалгүй этгээд, эрх зүйн чадваргүй болох нь шүүхээр тогтоогдсон ОХУ-ын иргэн улс төрийн намын гишүүн байж болохгүй. Иргэдийг намд элсүүлэхдээ тухайн намын дүрэмд заасан журмын дагуу бичгээр гаргасан өргөдлийг үндэслэнэ. **ОХУ-ын “Улс төрийн намын тухай хууль”-ийн 23 дугаар зүйлийн 2,3 дугаар заалт**

Нам жил бүр гишүүдийнхээ тоог орон нутгийн салбар тус бүрээр гаргаж эрх бүхий байгууллагад хүргүүлнэ. **ОХУ-ын “Улс төрийн намын тухай хууль”-ийн 27 дугаар зүйл**

Хоёр. БҮТЭЦ

Намын удирдах дээд байгууллага нь намын Их хурал байна. Намын орон нутгийн байгууллагын удирдах дээд байгууллага нь Бага хурал, Бүх гишүүдийн хурал байна. Эдгээр байгууллагуудыг 4 жилд нэгээс доошгүй удаа шинээр сонгоно. **ОХУ-ын “Улс төрийн намын тухай хууль”-ийн 23 дугаар зүйлийн 1-4 дүгээр заалт**

Гурав. НАМЫН ХӨРӨНГӨ, САНХҮҮЖИЛТ

Нам энэ хуульд болон өөрийн дүрэм, мөрийн хөтөлбөрт заасан үйл ажиллагааг хангах, зорилго, зорилтоо хэрэгжүүлэх үүднээс үл хөдлөх болон хөдлөх эд хөрөнгөтэй байна. **ОХУ-ын “Улс төрийн намын тухай хууль”-ийн 28 дугаар зүйл**

Намын мөнгөн хөрөнгө **ОХУ-ын “Улс төрийн намын тухай хууль”-ийн 29 дүгээр зүйлийн 1 дүгээр заалт** нь:

- а) элсэлтийн болон гишүүний татвар
- б) энэ хуульд заасан улсын төсвийн санхүүжилт
- в) хандив
- г) нам, түүний салбар байгууллагуудаас зохион явуулсан арга хэмжээнээс олсон орлого
- д) иргэний эрх зүйн хэлцлээс олсон орлого
- е) хуулиар хориглоогүй бусад орлого

Нам, түүний орон нутаг дахь салбар нь иргэд, хуулийн этгээдээс мөнгөн болон хөрөнгийн бусад хэлбэрээр хандив авч болох бөгөөд хандивын гарал үүслийг зааж, баримтаар баталгаажуулсан байна. **ОХУ-ын “Улс төрийн намын тухай хууль”-ийн 30 дугаар зүйлийн 1 дүгээр заалт**

Нам, түүний орон нутаг дахь байгууллагууд дүрэм, мөрийн хөтөлбөрөө хэрэгжүүлэх зорилгоор дараах аж ахуйн үйл ажиллагааг эрхлэж болно:

- а) өөрийн үзэл баримтлал, зорилго, зорилтыг нийтэд түгээх зорилгоор мэдээлэл сурталчилгаа хийх, хэвлэлийн үйл ажиллагаа эрхлэх

б\ намынхаа нэр, бэлгэдэл бүхий бэлэг дурсгалын зүйлс, сонин, ном, товхимол зэргийг хийж бүтээх, худалдах

в\ өөрийн өмчлөлд байгаа хөдлөх болон үл хөдлөх хөрөнгийг худалдах, түрээслэх

Намын бүх шатны байгууллагуудын аж ахуйн үйл ажиллагаанаас олсон орлогыг намын гишүүдэд хуваарилаж болохгүй бөгөөд зөвхөн дүрэмд заасан зорилгыг хэрэгжүүлэхэд ашиглана. Намын аль ч шатны байгууллага буяны үйл ажиллагаа явуулж болно. **ОХУ-ын “Улс төрийн намын тухай хууль”-ийн 31 дүгээр зүйлийн 1, 5, 7 дугаар заалтууд**

Улс төрийн намд төрөөс үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэгийг тухайн намын сонгуульд гаргасан зардлыг нөхөх зорилгоор сонгуульд оролцсон дүнг харгалзан энэ хуульд заасан журмын дагуу улсын төсвөөс олгоно. Улс төрийн намд санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор улсын төсвөөс гаргах нийт мөнгөний хэмжээг хамгийн сүүлд явагдсан Төрийн Дум, Холбооны Хурлын, эсвэл ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн сонгогчдын нэрсийн жагсаалтад бүртгэгдсэн сонгогч тутамд 20-иос доошгүй рубль байхаар тооцно.

Төрийн Дум, Холбооны Хурлын, эсвэл ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн сонгуульд нэр дэвшигчид нь санал хураалтад оролцсон сонгогчдын 3-аас доошгүй хувийн санал авсан намууд төсвөөс мөнгөн дэмжлэг авах эрхтэй. Төрийн Дум, Холбооны Хурлын сонгуульд оролцож, нэр дэвшигчид нь 3-аас доошгүй хувийн санал авсан намд тухайн намын нэр дэвшигчдийн төлөө өгсөн нэг саналыг 20 рублиэр тооцож дараагийн сонгууль хүртэл жил тутам, ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн сонгуульд оролцож, нэр дэвшигч нь мөн тооны санал авсан намд Ерөнхийлөгчийн бүрэн эрхийн хугацаанд нэг удаа дээрх хэмжээний мөнгийг төрөөс дэмжлэг болгон өгнө. **ОХУ-ын “Улс төрийн намын тухай хууль”-ийн 33 дугаар зүйлийн 1, 3, 5, 6, 9 дүгээр заалтууд**

Дөрөв. АВИЛГА, АШИГ СОНИРХЛЫН ЗӨРЧЛӨӨС СЭРГИЙЛЭХ ТАЛААРХИ ЗҮЙЛ, ЗААЛТУУД

Нам, түүний орон нутаг дахь салбар нь иргэд, хуулийн этгээдээс мөнгөн болон хөрөнгийн бусад хэлбэрээр хандив авч болох бөгөөд хандивын гарал үүслийг зааж, баримтаар баталгаажуулсан байна. Намд болон түүний орон нутгийн салбаруудад өгөх мөнгөн хандивыг бэлэн бусаар шилжүүлнэ. Иргэдийн хандивыг бэлнээр авч болно. Нэг иргэнээс нэг жилд авах хандивын дээд хэмжээ нь 4330 рубль байна.

Нам, түүний орон нутгийн байгууллагуудыг дараахь этгээдээс хандив авахыг хориглоно:
а\ гадаад улс, гадаадын хуулийн этгээд

- б\ гадаадын иргэн
- в\ харъяалалгүй этгээд
- г\ 18 насанд хүрээгүй ОХУ-ын иргэн
- д\ хандив өргөж байгаа өдрийн байдлаар гадаадын хөрөнгө оруулалтын хэмжээ нь дүрмийн сангийн 30-аас илүү хувийг эзлэж байгаа гадаадын хөрөнгө оруулалттай хуулийн этгээд
- е\ олон улсын байгууллага, олон улсын олон нийтийн хөдөлгөөн
- ё\ төрийн болон нутгийн удирдлагын байгууллага
- и\ хандив өргөж байгаа өдрийн байдлаар дүрмийн санд нь төр, орон нутгийн өмчийн оролцоо 30-аас илүү хувийг эзлэж байгаа хуулийн этгээд
- к\ цэргийн байгууллага, анги салбар, хууль сахиулах байгууллага
- л\ буяны болон шашны байгууллага
- м\ тодорхой нэр хаяггүй этгээд

- н\ хандив өргөж байгаа өдрийн байдлаар байгуулагдаад нэг жил болоогүй хуулийн этгээд
- о\ ашгийн бус байгууллага

Нам, түүний орон нутгийн салбарын нэг хуулийн этгээдээс авах хандивын хэмжээ хуанлийн нэг жилийн хугацаанд 43 сая 300 мянган рублиэс, нэг иргэнээс авах хандив мөн хугацаанд 4 сая 330 мянган рублиэс их байж болохгүй. Нам, түүний орон нутгийн салбарын нийт хандивын хэмжээ нэг жилийн хугацаанд 4 тэрбум 330 сая рублиэс давж болохгүй. Харин орон нутгийн салбарын хувьд мөн хугацааны хандив 86 сая 600 мянган рублиэс хэтэрч болохгүй. **ЛОХУ-ын “Улс төрийн намын тухай хууль”-ийн 30 дугаар зүйлийн 1, 2, 3, 8, 9 дүгээр заалтууд**

НИДЕРЛАНДЫН ВАНТ УЛС

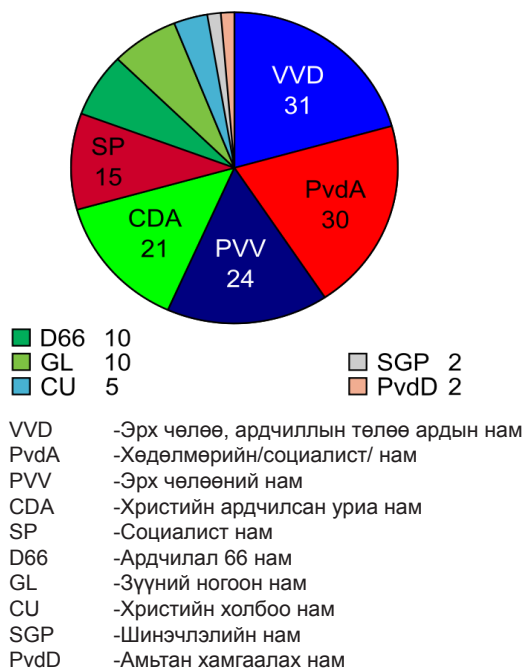
Нидерланд Улсад анх 1780 -аад оноос “Улбар шаруудын нам”, “Эх орончдын нам” байгуулагдаж эхэлснээр олон намын тогтолцооны эх суурь тавигджээ. Одоогийн байдлаар Нидерландад улс төрийн 20 гаруй нам үйл ажиллагаа явуулж байгаа юм байна. 2006 оны парламентын сонгуулийн үр дүнгээр парламентын доод танхимын 150 суудлаас Христийн ардчилсан уриа нам 41, Хөдөлмөрийн нам 33, Социалист нам 25, Эрх чөлөө, ардчиллын төлөө ардын нам 22, Эрх чөлөөний төлөө хэт барууны нам 9, Зүүний ногоон нам 7, Христийн холбоо 6, Ардчилал-66 нам 3, Шинэчлэлийн нам, Амьтан хамгаалахын төлөө нам тус бүр 2 суудал авсан байна.

Судлаачдын үзэж байгаагаар 1918 оноос хойш парламентад нэг ч удаа аль нэг нам дангаараа олонхийг бүрдүүлж байгаагүйг сонгуулийн хувь тэнцүүлсэн тогтолцоотой, саналын босгыг доогуур тогтоосонтой холбон тайлбарладаг байна. 2006 оны сонгуулиар Христийн ардчилсан уриа нам, Хөдөлмөрийн нам, Христийн холбоо нам эвсэж, Засгийн газраа байгуулж, 2010 оны II сард хугацаанаасаа өмнө Афганистанд явуулж байсан энхийг сахиулах үйл ажиллагааны талаар хоорондоо санал зөрснөөс болж огцорсон байна.

2010 оны YI сард болсон сонгуулийн үр дүнгээр Христийн ардчилсан уриа нам өмнөх суудлынхаа бараг тэн хагасыг нь алдаж, 21 суудалтай болсон байна. Энэ сонгуулиар Эрх чөлөө, ардчиллын төлөө ардын нам 31, Хөдөлмөрийн нам 30, Эрх чөлөөний нам 24, Социалист нам 15, Ардчилал-66, Зүүний ногоон нам, Христийн холбоо, Шинэчлэлийн нам, Амьтан хамгаалахын төлөө нам 2-10 суудал авчээ. Эрх чөлөө, ардчиллын төлөө ардын нам, Хөдөлмөрийн/социалист/ нам эвсэж Засгийн газраа байгуулсан бөгөөд Эрх чөлөөний нам энэ эвслийг дэмжиж ажиллахаар тогтсон байна.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

Нидерландын 2010 оны парламентын доод танхимын сонгуулийн дүн

Нэг. Гишүүнчлэл

Нидерландийн улс төрийн намын тухай хууль олдоогүй ч Нидерландын <http://www.orangesmile.com> сайтад мэдээлснээр Нидерланд улсын улс төрийн намууд **гишүүнчлэлтэй** бөгөөд намуудын санхүүжилтийг тухайн нам өөрөө хангах үүрэгтэй байна. Улс төрийн намын санхүүжилт нь **гишүүдийн татвар, зарим үед орох бизнес эрхлэгчдийн бэлэглэлийн татвараар** бүрдэх бөгөөд эдгээр татварын орлогыг нийтэд ил тод мэдээлэх үүрэгтэй байдаг байна.

Улс төрийн намууд дор дурдсан 3 чиглэлийн үйл ажиллагааны санхүүжилтэд зориулсан субсидыг улсын төрөөс авдаг байна. Үүнд:

- 1/ Шинжлэх ухааны сэтгүүл хэвлэн гаргадаг, эрдэм шинжилгээний хурал зохион байгуулдаг Шинжлэх ухаан, эрдэм шинжилгээний товчооны үйл ажиллагааны санхүүжилт,
- 2/ Сургалт, соёл-боловсрол түүний дотор Төв болон зүүн Европын ах дүү намуудыг хамруулж сургалт, соёл боловсролын үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллагуудын санхүүжилт,
- 3/ Залуучуудын улс төрийн байгууллагуудын санхүүжилт

Хоёр. Бүтэц

Улс төрийн намын тухай хууль, намын дүрмийн аль аль нь олдоогүй учир энэ талаар мэдээлэл өгөх боломжгүй байна.

Гурав. Хөрөнгө санхүүжилт

<http://Netherlander.org/administrativnoe-ustroistvo-niderlandov/politicheskaya-sistema->

niderlandov.html, <http://www.orangesmile.com>, <http://www.rekenmaker.nl> сайтуудад тавигдсан материалд Нидерланд Улс улс төрийн намын /баталгаа/ акт гэсэн эрх зүйн актаар намуудын үйл ажиллагааны баталгаа, санхүүжилтын асуудлыг зохицуулдаг тухай бичсэн байна. Тус улсын улс төрийн намуудын санхүүгийн баталгаа, намуудад бусад эх үүсвэрээс бэлэглэл, хандивийн журмаар орж байгаа санхүүжилтийг зохицуулах талаар хууль эрхийн актын дагуу хийсэн аудитын дүнгээр Европын зөвлөлийн зөвлөмжийн дагуу бусад орнуудын адил төсөөтэй зохицуулалттай харьцуулалт хийжээ.

Нидерландад 1999 онд Улс төрийн намуудын /баталгаа/ акт хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж эхэлсэн байна. Нидерландын парламент энэхүү актаар парламентад төлөөлөлтэй улс төрийн намуудын баталгааны системийг тогтоожээ. Энэхүү баталгаанд жил бүр 15 сая еврог төсвөөс зориулдаг байна. Нидерландын улс төрийн намуудын баталгааны энэхүү систем нь Европын бусад орнуудынхаас дор дурдсан ялгагдах онцлогтой юм байна. Үүнд:

а/ Нидерландын энэхүү баталгаа нь нэг хүнд ногдох хэмжээгээрээ харьцангуй доогуур байна. Улс төрийн намууд татвар төлдөг гишүүдийн тоотой уялдсан санхүүжилтийг авдаг байна. Харин бусад орнуудад парламентад эзэлсэн суудал эсвэл сонгуульд авсан саналын тоотой уялдсан санхүүжилтийг авдаг байна.

б/ Нидерланд нь энэхүү санхүүжилтээс намын дэргэдэх шинжлэх ухаан, эрдэм шинжилгээний болон залуучуудын байгууллагын санхүүжилтэд зориулдаг бусад орнуудаас ялгагдана.

Дөрөв. Авилга, ашиг сонирхлын зөрчлөөс сэргийлэх талаар

в /Нидерландад улс төрийн намуудын санхүүжилтэд хийсэн аудитын дүгнэлтээр хувь этгээдээс оруулсан бэлэг, санхүүжилтийн талаархи эрх зүйн зохицуулалт нь сул байна гэж дүгнэсэн байна. Энэ талаар Европын зөвлөлөөс өгсөн зөвлөмжийн дагуу хүлээсэн үүргээ хангаж чадахгүй байгаа юм байна. Намуудад орсон бэлгийн тоо, эх үүсвэрийн хязгаарлалтын талаархи зохицуулалт хангалтгүй байна. Түүнээс гадна энэ талаархи санхүүгийн эх үүсвэр нь ил тод байх зөвлөмжийг ч хязгаарлагдмал хүрээнд биелүүлж, дүрэм журам зөрчсөн улс төрийн намуудад хариуцлага хүлээлгэх механизм бараг байхгүй байна.

г/ Нидерландын хуулийн дагуу улс төрийн намууд хувь хүмүүсийн хандив, бэлгийг оролцуулахгүйгээр бусад этгээдээс оруулсан 4537.8 мянган еврогоос дээш бэлэглэлийн санхүүжилтийн тайланг нийтэд дэлгэж тавих үүрэгтэй байна. Энэ нь бусад орнуудтай харьцуулбал өндөр босго юм.

Европын зөвлөлийн Авилгын эсрэг улс орнуудын бүлэг /GRECO/ -ээс 2008 онд Нидерландын улс төрийн намуудын санхүүжилтийн үнэлгээний талаар шүүмжлэл бүхий илтгэл нийтлүүлсэн байна. Нидерландын парламентаас энэ харилцааг зохицуулах шинэ хуулийн төслийг 2011 оны III сарын 1-ний дотор өргөн барихыг Хууль зүй, дотоод хэргийн сайддаа үүрэг болгосон байна.

ШВЕДЫН ВАНТ УЛС

Швед Улсын намын систем нь барууны ертөнц дэх хамгийн тогтвортой оршин тогтнож байгаа системүүдийн нэг юм. Тус улс нь улс төрийн намын төлөвшилөө хоёр зүйлээр тодорхойлдог. Нэгдүгээрт улс төрийн нам бодлого боловсруулагч, хэрэгжүүлэгч байх ёстой. Аж ахуйн шинж чанартай амлалтын улс төрийн арга зүйгээс төрийн хөгжлийн бодлого боловсруулах, тодорхойлох үйл явц руу хандах чиглэлийг баримтлах. Хоёрдугаарт намын дотоод ардчилал, эрх чөлөөг өргөжүүлэн хөгжүүлэхэд гаргаж байгаа дэвшлээр нь тодорхойлох гэж үздэг.

Улс төрийн намын үйл ажиллагааг тусгайлан зохицуулсан бие даасан улс төрийн намын тухай хууль байдаггүй бөгөөд нам нь өөрийн дотоод дүрмээрээ үйл ажиллагаагаа зохицуулдаг байна (асеproject.org). Мөн түүнчлэн Швед нь нэгдмэл Үндсэн хуульгүй, Үндсэн хуулийн эрх бүхий актуудаар түүнийг орлуулдаг цөөн хэдэн улсын нэг юм.

Шведийн Үндсэн хууль нь 1974 оны Удирдлагын хэлбэрийн тухай акт (The Instrument of Government), 1810 оны Хаан ширээ залгамжлах тухай акт (Act of Succession), 1949 оны Хэвлэлийн эрх чөлөөний тухай акт (The Freedom of the Press Act), 1991 оны Үг хэлэх эрх чөлөөний тухай тулгуур хууль (The Fundamental law of Freedom of Expression) зэргээс бүрдэнэ. Улс төрийн намууд нь эдгээр 4 актыг гол тулгуур зарчмаа болгодог.

Швед Улс нь олон намын тогтолцоотой. 2010 оны сонгуулиар парламентад 8 нам (Swedish Social Democratic Party, Moderate Party, Green Party, Liberal People's Party, Centre Party, Sweden Party, Sweden Democrats, Pirate Party, Christian Democrats, Left Party) суудал авчээ. Эдгээр парламентад суудал авсан намуудаас гадна орон нутгийн 47, жижиг 18 нам байна.

Улс төрийн намын бүтцийг дотоод дүрмээрээ зохицуулна: Намын аппарат, жирийн гишүүд, намыг дэмжигч гэсэн хэсгүүдээс бүрдэнэ. Орчин үеийн Шведийн улс төрийн намын үндсэн зорилго бол ард түмний эрх ашиг, сонирхлыг илэрхийлэх, улс орны хөгжлийн бодлого тодорхойлох, улс орны мөн иргэний аюулгүй байдлыг хамгаалах, намын дотоод ардчилал, хариуцлага дээр тулгуурласан гишүүдийн эрх чөлөөг хангахад чиглэгдсэн байх, нийгэмд хүчтэй сөрөг хүчин байж нийгмийн гаж тогтолцоо, бодлогыг засаж залруулах, хяналт тогтоох, хариуцлага тогтоох, намын бүх шатны үйл ажиллагааг зөв менежментээр удирдан чиглүүлэхэд оршиж байна.

Сонгууль: Парламентын гишүүд сонгуулийн пропорциональ тогтолцоогоор 4 жилийн хугацаагаар сонгогдоно. Олон мандат (2-34 мандат) бүхий 29 тойрогт намын нэрийн хаалттай жагсаалтаар санал хурааж, Сент-Лагийн боловсронгуй болгосон аргаар 310 суудлыг хуваарилна. Намуудын авсан байвал зохих саналын доод босго улсын хэмжээнд 4 хувь, тойргийн хэмжээнд 12 хувь байхаар тогтоожээ. Тодорхой нэр дэвшигчийн төлөө өгсөн санал нь намын авсан саналын 8 хувиас багагүй байна. Үлдсэн 39 суудлыг улсын хэмжээгээр 4 хувиас дээш суудал авсан намуудад авсан суудлын хувьд хувь тэнцүүлэн хуваарилна.

Намын нэрсийн жагсаалтаар депутат болж чадаагүй зарим нэр дэвшигч нь депутатын орлогч болдог. Тэд депутатуудын ажилд тусалдаг ба хэрэв парламентын суудал ямар нэг шалтгаанаар суларвал орлогч нь шинэ сонгуулийн дүн гартал депутат болдог.

Намын санхүүжилт: Жил бүр орлогоо мэдүүлж байхаар Парламентад суудал авсан бүх улс төрийн нам сайн дурын гэрээнд гарын үсэг зурдаг байна. Улс төрийн нам түүний ажлийн алба нь дараахь байдлаар санхүүждэг. Үүнд:

1. Гишүүний татвар (жилд ойролцоогоор 30 евро)
2. Улсын төсвийн санхүүжилт: Улсын төсвөөс улс төрийн намын санхүүжилтийг дэмжих 1972 оны 625 дугаар актаар зохицуулна. Үүнд: Парламентад суудал авсан нам санхүүгийн дэмжлэг авахаар тусгасан байна. (Act on State financial support to political parties 1972:625) Уг санхүүжилт нь намын орлогын гол эх үүсвэр нь болдог.
3. Хонжворт сугалаа: Нам нь их хэмжээний сугалаа эрхлэн гаргаж түүнийгээ зарж борлуулан орлого бүрдүүлж болно. Мөн сугалааг Улс болон ашгийн бус байгууллага гаргаж болно.
4. Хандив: Улс төрийн намд хувь хүн болон байгууллага хандив өргөж болно. Хувийн

бизнесийн байгууллагаас хандив авахийг хуулиар хориглодоггүй ч 1970 онд намуудын удирдагч нар эл төрлийн орлогыг авахгүй байхаар тохиролцсон.

Шведийн Социал-Демократ Намын Хууль буюу дүрэм /The Constitution of the Swedish Social Democratic Party/

БҮТЭЦ

- Намын удирдах дээд байгууллага нь намын Конгресс (Party Congress) байна. 350 гишүүнтэй.
- Намын орон нутгийн байгууллагын удирдах дээд байгууллага нь Үндэсний хурал (National Conference) 120 гишүүнтэй.

НАМЫН ХӨРӨНГӨ, САНХҮҮЖИЛТ

- гишүүний татвар
- улсын төсвийн санхүүжилт
- хонжворт сугалаа
- хандив

АВИЛГА, АШИГ СОНИРХЛЫН ЗӨРЧЛӨӨС СЭРГИЙЛЭХ ТАЛААР

Намын санхүүжилтийг хянах Аудитийг Намын орон нутгийн байгууллагын удирдах дээд байгууллагын дэргэд болон бусад бүх салбар нэгжийн дэргэд байгуулна.

Эх сурвалж:

- <http://www.legislationline.org>
- www.socialdemokraterna.se
- www.lexadin.nl
- <http://acerproject.gov>
- <http://www.riksdagen.se>

ХОЛБООНЫ БҮГД НАЙРАМДАХ ГЕРМАН УЛС

ХБНГУ-ын “Улс төрийн намын тухай хууль” Political Parties Act (Parteiengesetz, ParteienG) нь 1967 онд батлагдсан бөгөөд нэмэлт өөрчлөлт орон хэрэгжиж байна.

Нэг. Намын хөрөнгө, санхүүжилт

18 дугаар зүйл. Төрөөс үзүүлэх санхүүжилтийн зарчим, хүрээ

18.1. Төрөөс Үндсэн хуульд заасны дагуу намуудын ерөнхий үйл ажиллагааг хэсэгчлэн санхүүжүүлнэ. Төрийн сангаас санхүүжилт хуваарилах нь намуудын Европын холбоо, Парламент, Орон нутгийн сонгуульд оролцсон байдал түүний гишүүдээс өгсөн хандивийг хамаарч хуваарилна.

18.2. Бүх намд хуваарилах санхүүжилтийн жилийн дээд хэмжээ нь 230 сая дойч марк байна.

18.3. Намууд жил бүр намын нэрээр хүчинтэй санал бүрт 1 дойч марк байна. Нам тарсан эсхүл үйл ажиллагааг нь хориглосон бол Төрийн сангаас санхүүжилт авахгүй.

23 дугаар зүйл. Санхүүжилт

23.2. Жил бүрийн 9 дүгээр сарын 30-нд Германы Бундестаг нь Ерөнхийлөгчид

санхүүгийн тайланг гаргана. Үүнийг нь Бундестаг хэвлэнэ.

24 дүгээр зүйл. Орлого, зарлагын тайлан

24.2. Орлого нь:

1. Гишүүдийн хураамж хандив
2. Хувь хүмүүсээс өгсөн хандив
3. Хуулийн этгээдээс өгсөн хандив
4. Хөрөнгөөс олсон орлого
5. Зохион байгуулалтын үйл ажиллагаанаас олсон орлого, хэвлэсэн материал
6. Төрийн сан
7. Салбар байгууллагаас олсон орлого
8. Бусад орлого зэргээс бүрдэнэ.

24.3. Зарлага нь :

1. Албан хаагчдын зардал
2. Өдөр тутмын үйл ажилгааны зардал
3. Намын үндсэн ажил
4. Сонгууль
5. Салбарт хуваарилсан мөнгө
6. Бусад зардал зэрэг байна.

Хоёр. Намын бүтэц

7 дугаар зүйл. Намын зохион байгуулалт

Нам нь орон нутгийн байгууллагад хуваагдана

8 дугаар зүйл. Байгууллага

Гишүүдийн хурал, гүйцэтгэх зөвлөл нь үндсэн байгууллага байна. 2 жилийн хугацаатайгаар сонгогдоно. Гишүүдийн хурлыг төлөөлөгчдийн хурлаар солих асуудлыг намын дүрэмд зааж өгж болно.

9 дүгээр зүйл. Гишүүдийн болон төлөөлөгчдийн хурал

Гишүүдийн болон төлөөлөгчдийн хурал нь тухайн орон нутаг дахь намын дээд байгууллага байна.

11 дугаар зүйл. Гүйцэтгэх зөвлөл

Гүйцэтгэх зөвлөл нь 2 жил тутам сонгогдох бөгөөд доод тал нь 3 аас доошгүй гишүүнтэй байна.

12 дугаар зүйл. Удирдах зөвлөл

Удирдах зөвлөл нь намын бодлогын асуудлаар хэлэлцэх эрхтэй бөгөөд бүрэн эрх нь 2 жил байна.

14 дүгээр зүйл. Намын арбитр

Намын арбитр нь намын дүрмийг тайлбарлах, хэрэгжүүлэх асуудлаар гишүүд болон орон нутгийн байгууллагын дотоод арбитр байгуулна. 4 жилээс дээшгүй хугацаагаар сонгоно. Гүйцэтгэх зөвлөл болон орон нутгийн төлөөлөгчдийн байгууллага, намын аппаратыг

ажилтан байж болохгүй.

Гурав. Гишүүнчлэл

10 дугаар зүйл. Гишүүний эрх

10.1 Шинээр гишүүн элсүүлэх асуудал түр болон бүүр хориглох эрх байхгүй. Гишүүнээр элсэх өргөдөлд татгалзсан хариу өгөхдөө тайлбар гаргах албагүй. Шүүхийн шийдвэрээр сонгох, сонгогдох эрх нь хасагдсан иргэд намын гишүүн байж болохгүй.

10.2 Хуулиар намын гишүүд, төлөөлөгчид санал өгөх ижил эрхтэй боловч намын дүрмээр гишүүний хандиваас шалтгаалан саналын эрхтэй болохоор зааж болно.

Дөрөв.Авилга, ашиг сонирхлын зөрчлөөс сэргийлэх талаархи зүйл заалт

25 дугаар зүйл. Хандив

Улс төрийн намууд дараахи тохиолдолоос бусад хандив авах эрхтэй.

1. Улс төрийн сан болон Парламентын бүлэг
2. Хуулийн этгээд болон хувь хүмүүс нь шашны болон хүмүүнлэг, ашгийн бус зорилгоор үйл ажилгаа эрхэлдэг
3. Мэргэжлийн холбоод
4. Хандивлагч нарын нэр нь тодорхой бус эсхүл хувь хүнээс 1000 дойч марк
5. Жилд 20000 дойч марк илүү хэмжээний хандивийн нэр, хаяг хандивийн хэмжээ <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/ParteienG.htm>

ЯПОН УЛС

Япон Улсын “Улс төрийн намын санхүүжилтын тухай хууль” нь 1996 онд батлагдсан бөгөөд нэмэлт өөрчлөлтөөр хэрэгжиж байна.

Намын санхүүжилт, хандив

15.1. Намын орлого, зарлагын тайланг тухайн жилийн тухайн намын авсан санхүүжилт, зарлагыг ил тод байлгах, намын санхүү нээлттэй болгох үүднээс хэвлэх ёстой.

15.2. Иргэн жилд нэг удаа 50.000 иен хандив өгөх эрхтэй.

АМЕРИКИЙН НЭГДСЭН УЛС

Улс төрийн гол намууд

АНУ-д үндсэндээ үйлдвэрлэгчдийн эрх ашгийг хамгаалсан Бүгд Найрамдах Нам /1854 онд байгуулагдсан/, Ардчилсан Нам /1828 онд байгуулагдсан/ хэмээх хоёр намын систем тогтож, засгийн эрхийг ээлж дараалан барьсаар ирэв. Эдгээр намын үзэл баримтлалд зарчмын ялгаа үгүй боловч БНН хувийн эдийн засагт төрийн оролцоог аль болохоор хязгаарлах чиг шугам баримтлаж байхад АН нь засгийн газар хувийн эдийн засгийг тодорхой хэмжээгээр удирдан зохицуулж, хүн амын нийгмийн асуудалд анхаарах ёстой гэж үздэг байна.

Энэ хоёр намаас гадна Шинэчлэлийн нам, Ногооны болон Социал демократ гэх зэрэг улс төрийн 21 нам байдаг. Тэдгээр намууд улс орны хэмжээнд улс төрийн нөлөө байхгүй ч зарим муж, хотуудад хүчтэй байр суурьтай байдаг.

БҮТЭЦ

АНУ-д улс төрийн намын институцийн тухай ямар нэг баримт бичиг байдаггүй ажээ. Ардчилсан намын одоогийн дүрэм 1974 онд батлагдсан. Удирдах дээд байгууллага нь Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн жилд хуралддаг Намын Үндэсний Их хурал. Намын Үндэсний хороо нь хоёр Үндэсний Их хурлын хооронд намын үйл ажиллагааг удирдлагаар хангадаг бөгөөд бүх мужаас сонгогдсон төлөөлөгчдөөс бүрддэг. Муж бүрт намын байгууллагатай. Намын албан ёсны тэргүүн нь тус намаас нэр дэвшин сонгогдсон улсын Ерөнхийлөгч, эсвэл сүүлчийн Үндэсний Их хурлаас улсын Ерөнхийлөгчид нэр дэвшигч байдаг.

ГИШҮҮНЧЛЭЛ

Гишүүнчлэл байхгүй, дэмжигчид дээр тулгуурлан үйл ажиллагаагаа явуулдаг. Сонгогчдын 40 орчим хувь нь Ардчилсан намын, 23 хувь нь Бүгд найрамдахчуудын дэмжигчид байдаг.

САНХҮҮЖИЛТ**Холбооны Сонгуулийн компани ажлын тухай хууль: 1971\ 9033 дугаар заалт**

9037 дугаар зүйлд заасан төлбөр авах болзол хангахын тулд Хороонд /Улс төрийн намуудын Хороо/ тусгай компани ажилтай холбоотой холбогдох нотлох баримтыг гаргаж өгөх, хорооноос шаардсан ямар ч тэмдэглэл, ном, бусад мэдээллийг гаргаж өгөх, Хорооны санхүүгийн хяналт шалгалтад хамрагдахаа бичгээр илэрхийлнэ. 9037 дугаар зүйлд заасан төлбөр авах болзлыг хангахын тулд 9035 аар тогтоосон хязгаарыг давсан тусгай компани ажил явуулахгүй байх, нэр дэвшигч нь АНУ-ыг Ерөнхийлөгчийн сонгуульд намаасаа нэр дэвших гэж байгаа, нэр дэвшигч 5000 доллараас илүү хандив авсан, дор хяаж 20 муж улсын оршин суугчдаас хандив өгсөн байх, нэг хүний өгсөн хандив нь 250 доллараас илүүгүй байх. Нэр дэвшигч дээр дурдсан мэдээллийг өгснөөс хойш 10 хоногийн дотор Хорооноос гэрчилгээ өгнө.

1-9038 дугаар заалтууд

Сонгуульд зориулсан тусгай сангийн зарцуулалтыг Нарийн бичгийн дарга хариуцах бөгөөд дээр дурдсан гэрчилгээ бүхий аль намын нэр дэвшигчдэд тэгш хуваарилах зарчим баримтална. Том намын /хувьд 4 сая доллар хүртэл, жижиг намуудын хувьд том намуудын авсан саналтай хувиас дээш санал авсан/ жижиг намын хувьд 5-25 хувийн санал авсан/ авсан саналд хувь тэнцүүлэн санхүүжилт олгоно.

527 дугаар зүйл

Улс төрийн нам нь хүү, хувьцааны ашиг, түрээс зэрэг орлого олж болох бөгөөд үүнийг цэвэр хөрөнгө оруулалтын орлого гэх ба татвараас чөлөөлөгдөхгүй.

UIN.MN
СУДАЛГААНЫ САН